

God en de Logica¹

Gordon Haddon Clark

In nadenken over God herhalen Calvinisten vrijwel onmiddellijk de *Kleine Catechismus* en zeggen: "God is een geest, oneindig, eeuwig, en onveranderlijk."² Misschien pauzeren we niet om onze ideeën van geest op te helderen, maar gaan we snel door naar de eigenschappen van "wijsheid, heiligheid, gerechtigheid, goedheid, en waarheid." Maar pauzeer: Geest, Wijsheid, Waarheid. *Psalm* 31:5 richt zich tot God als "O HERE God van de *waarheid*."³ *Johannes* 17:3 zegt: "Dit is het eeuwige leven, dat ze u mogen *kennen*, de enige *ware* God...." *1 Johannes* 5:6 zegt: "De Geest is de *waarheid*." Verzen als deze geven aan dat God een rationeel, denkend wezen is, wiens denken de structuur vertoont van de Aristotelische logica.

Als enig iemand bezwaar maakt tegen de Aristotelische logica in dit verband – en vermoedelijk wil hij haar niet vervangen door de Booleaanse-Russelliaanse symbolische logica⁴ – laat hij vragen en beantwoorden, of het voor God waar is dat als alle honden tanden hebben, sommige honden, spaniëls, tanden hebben. Bedoelen zij die deze "louter menselijke logica" stellen tegenover de goddelijke logica dat voor God alle honden misschien tanden hebben terwijl spaniëls ze niet hebben? Soortgelijk, met "louter menselijk" rekenen: Twee plus twee is vier voor de mens, maar is het elf voor God? Sinds Bernardus⁵ ooit Abelardus⁶ wantrouwde, is het een kenmerk van vroomheid geweest, in sommige kringen, om de "louter menselijke logica" in diskrediet te brengen; en in de tegenwoordige tijd maken existentialistische neo-orthodoxe schrijvers bezwaar tegen "rechtlijnige" afleiding en staan ze erop dat geloof de logica wel moet "beteugelen". Zo weigeren ze niet alleen de logica tot axioma te maken, maar behouden ze het recht voor om die te verwerpen. In oppositie tegen deze laatste zienswijze zal de volgende argumentatie verder gaan met te staan op de noodzaak van de logica; en ten aanzien van het geschilpunt dat de Schrift niet axiomatisch kan zijn omdat de logica het wel moet zijn,⁷ zal het noodzakelijk zijn in groter detail de betekenis van de Schriftuurlijke openbaring uit te drukken.

Welnu, omdat in dit verband woordelijke openbaring een openbaring is afkomstig van God, zal de bespreking beginnen met de relatie tussen de . Daarna komt de relatie tussen logica en de Schriften. En ten slotte wendt de bespreking zich tot logica in de mens.

Logica en God

¹ Dit artikel is als Postscriptum opgenomen in G. H. Clark, *Logica*.

² Antwoord 4.

³ De schuine druk hier en in volgende citaten betekent niet toevoeging door een vertaler van iets wat niet in de grondtekst staat, maar nadruk.

⁴ Besproken in Clark, *Logica*, hfdst. 8, en *Ter Verdediging van Theologie*, "Noot over de Symbolische Logica."

⁵ Bernard de Fontaines ("Bernard van Clairvaux", 1090-1153), stichter van de kloosterorde van de Cisterciënzers en Abt te Clairvaux, was een mysticus.

⁶ "Pierre Abélard (Petrus Abaelardus, 1079-1142): Franse theoloog en filosoof gerekend tot de Scholastici ... op jonge leeftijd al iemand met een grote reputatie in Parijs" (*Wikipedia*).

⁷ Dit is het standpunt van enig type van Rationalisme.

Het zal het beste zijn om te beginnen met aandacht te vestigen op sommige van de eigenschappen die de Schriften toekennen aan God. Niets opzienbarends is verwickeld in op te merken dat God alwetend is. Dit is een gemeenplaats van Christelijke theologie. Maar, verder, God is eeuwig alwetend. Hij heeft zijn kennis niet geleerd. En omdat God bestaat van zichzelf, onafhankelijk van al het andere, ja, de Schepper van al het andere, moet hij wel, zelf, de bron zijn van zijn eigen kennis. Dit belangrijke punt heeft een geschiedenis gehad.

Aan het begin van het Christelijke tijdperk maakte Philo, de Joodse geleerde van Alexandrië, een aanpassing in Platonische filosofie om haar in overeenstemming te brengen met de theologie van het Oude Testament. Plato had zijn stelsel gebaseerd op drie oorspronkelijke, onafhankelijke beginselen: de Ideeën-Wereld, de Demiurg,⁸ en chaotische ruimte. Hoewel de drie even eeuwig en onafhankelijk waren van elkaar, vormde de Demiurg de chaotische ruimte deze zichtbare wereld in door de Ideeën als zijn model te gebruiken. Vandaar is in Plato de Wereld van Ideeën niet alleen onafhankelijk van, maar zelfs in zekere zin superieur aan de maker van Hemel en Aarde. Hij wordt ethisch verplicht, en onderwerpt zich in feite gewillig, aan de Ideeën van gerechtigheid, de mens, gelijkheid, en getal.

Philo zegt echter: “God is gerangschikt in overeenstemming met het een en de eenheid;⁹ of liever zelfs de eenheid is gerangschikt in overeenstemming met de ene God, want alle getal,¹⁰ zoals de tijd, is jonger dan de kosmos,¹¹ terwijl God ouder is dan de kosmos en de schepper ervan.”

Dit betekent dat God de bron en bepaler is van alle waarheid. Christenen in het algemeen, zelfs onopgeleide Christenen, begrijpen dat water, melk, alcohol, en benzine bevroren bij verschillende temperaturen omdat God ze zo schiep. God had een benevelende vloeistof kunnen doen bevroren bij nul Fahrenheit,¹² en hij had het product van de koe kunnen doen bevroren bij veertig. Maar hij besloot anders. Daarom is er achter de daad van schepping een eeuwig raadsbesluit. Het was Gods eeuwige doel om zulke vloeistoffen te hebben, en daarom kunnen we zeggen dat de specifica van de natuur werden bepaald vóór er enige¹³ natuur was.

Soortgelijk in alle andere variëteiten van waarheid, God moet wel als soeverein worden beschouwd. Het is zijn raadsbesluit dat één propositie waar maakt en een andere onwaar. Of de propositie nu fysiek, psychologisch, ethisch, of theologisch is, het is God die haar zo maakte. Een propositie is waar omdat God haar zo denkt.

⁸ *Dēmiourgos* betekent letterlijk *ambachtsman* of *bouwer*. In Plato's *Timaeus* vormt een demiurg uit ongeordende materie de wereld naar het beeld van de Ideeën. Hierbij is dus geen sprake van een schepping uit niets. Plato introduceert een en ander als een waarschijnlijk verhaal (*Wikipedia*).

⁹ The one and the unit.

¹⁰ Al het telbare.

¹¹ Philo gebruikte *kosmos* in zijn oorspronkelijke zin van *universum*, *harmonie*. Deze verschilt van die gebruikt in de moderne astronomie: “het hele tijd-ruimte continuüm waarin wij bestaan, samen met alle materie en energie; de oneindige ruimte met alles wat ze bevat.”

¹² Nul Fahrenheit = -17.8 Celsius.

¹³ *Enige*: welke ook maar; alle leden van een klasse zonder onderscheid.

Misschien zou voor een zekere formele compleetheid een proeve van Schriftuurlijke documentatie gepast zijn. *Psalm* 147:5 zegt: “God is onze Heer, en van grote kracht; zijn verstand is oneindig.” Al kunnen we niet strikt concluderen uit dit vers dat Gods kracht de oorsprong is van zijn verstand, tenminste bestaat er geen twijfel dat alwetendheid wordt beweerd. *1 Samuël* 2:3 zegt: “de HEER is een God van kennis.” *Efeziërs* 1:8 spreekt van Gods wijsheid en bedachtzaamheid.¹⁴ In *Romeinen* 16:27 hebben we de frase, “God alleen wijs”,¹⁵ en in *1 Timotheüs* 1:17 de soortgelijke frase, “de alleen wijze God”.¹⁶

Verdere verwijzingen en een voortreffelijke uiteenzetting ervan kan men vinden in Stephen Charnock, *Het Bestaan en de Attributen van God*,¹⁷ hoofdstukken VII en IX. Uit deze eminente schrijver moeten wel een paar regels worden opgenomen hier.

“God kent zichzelf omdat zijn kennis met zijn wil de oorzaak is van alle andere dingen; ... hij is de eerste waarheid, en is daarom het eerste voorwerp van zijn verstand.... Zoals hij alle kennis is, zo heeft hij in zichzelf het hoogst uitmuntende voorwerp van kennis.... Geen voorwerp is zo begrijpelijk voor God als God voor zichzelf is ... want zijn verstand is zijn wezen, hijzelf.” Dan een paar bladzijden later: “God kent zijn eigen decreet en wil, en moet daarom wel alle dingen kennen.... God moet wel kennen wat hij heeft gedecreteerd¹⁸ om te gaan gebeuren.... God moet wel kennen omdat hij ze wilde ... hij kent ze daarom omdat hij ze wilde ... hij kent daarom omdat hij weet wat hij wilde. De kennis van God kan niet opkomen uit de dingen zelf, want dan zou de kennis van God een oorzaak hebben buiten hem.... Zoals God mogelijk dingen ziet in de spiegel van zijn eigen kracht, zo ziet hij toekomstige dingen in de spiegel van zijn eigen wil.”

Heel veel van Charnocks materiaal heeft als doel het geven van een lijst van de voorwerpen van Gods kennis. Hier werden de aanhalingen echter gedaan om erop te wijzen dat Gods kennis afhangt van zijn wil en van niets extern aan hem. Aldus mogen we met Philo herhalen dat God niet moet worden gerangschikt onder het idee van eenheid, of van goedheid, of van waarheid; maar in plaats daarvan dat eenheid, goedheid, en waarheid moeten worden gerangschikt onder het raadsbesluit van God.

Logica Is God

Het is te hopen dat deze opmerkingen over de relatie tussen God en waarheid zullen worden gezien als relevant voor de bespreking van de logica. In ieder geval, het onderwerp van de logica kan helderder worden ingeleid door één Schriftverwijzing meer. De welbekende proloog van Johannes' Evangelie mag worden geparafraseerd als, “In het begin was de Logica, en de Logica was bij God, en de Logica was God.... In de Logica was het leven en het leven was het licht van de mensen.”¹⁹

¹⁴ Grieks *phronēsis*: omzichtigheid, voorzichtigheid, denktrant, begrip, inzicht, intelligentie.

¹⁵ *Authorised Version*: “God only wise.”

¹⁶ Het Grieks zegt in beide gevallen *μόνῳ σοφῷ Θεῷ* (*monōi sophōi Theōi*): aan de alleen wijze God.

¹⁷ *The Existence and Attributes of God* (gratis toegankelijk online). *Attribuut*: toegekende eigenschap.

¹⁸ *Decreet ... gedecreteerd: raadsbesluit ... per raadsbesluit bepaald*. Deze woorden drukken uit dat de wil van God voortkomt uit zijn raad en daarom rationeel is. Uit de eenvoudigheid van God volgt dat zijn rede en wil, hoewel onderscheiden, onderling consistent en daarom niet van elkaar te scheiden zijn. De Schrift spreekt van “de raad van zijn wil” (*Efeziërs* 1:11), maar zegt ook, “Mijn raad zal bestaan en ik zal al mijn welbehagen doen” (*Jesaja* 46:10; vergelijk 11). Zijn raad is onbeweeglijk die van zijn wil en zijn wil die van zijn raad. De oorsprong van wat hij naar zijn raad besloot, legde Charnock uit, is Hij zelf.

¹⁹ *Johannes* 1:1, 4, 9.

Deze parafrase, feitelijk, deze vertaling, klinkt misschien niet alleen vreemd voor vrome oren, ze klinkt misschien zelfs weerzinwekkend en aanstootgevend. Maar de schok meet enkel de afstand van de vrome persoon tot de taal en het denken van het Griekse Nieuwe Testament. Waarom het aanstootgevend is om Christus de Logica te noemen, terwijl het niet aanstoot geeft hem een Woord te noemen, is lastig te verklaren.²⁰ Maar zoiets is vaak het geval. Zelfs Augustinus, omdat hij erop stond dat God waarheid is, is onderhevig geweest aan de anti-intellectualistische beschuldiging van God te “reduceren” tot een propositie. Hoe dan ook, het sterke intellectualisme van het woord *Logos* wordt gezien in de diverse mogelijke vertalingen ervan, te weten: berekening, (financiële) boekhouding, achting,²¹ proportie en (wiskundige) ratio,²² verklaring, theorie of redenering, beginsel of wet, de rede,²³ formule,²⁴ debat, verhaal, spraak, overweging, bespreking, orakel,²⁵ taalzin, en wijsheid.

Enige vertaling van *Johannes* 1:1 die deze nadruk op verstand²⁶ of de rede verduistert is een slechte vertaling. En als enig iemand klaagt dat het idee van *ratio* of debat de persoonlijkheid van de tweede persoon van de Drieëenheid verduistert, zou hij zijn concept van persoonlijkheid moeten bijstellen. In het begin, dan, was de Logica.

Dat de Logica het licht van de mensen is is een propositie die de sectie na de volgende over de relatie van de logica tot de mens goed zou kunnen inleiden. Maar de gedachte dat de Logica God is zal ons tot de conclusie van de huidige sectie brengen. Niet alleen koesteren de volgelingen van Bernard verdenkingen tegen de logica,²⁷ maar zelfs meer systematische theologen staan argwanend tegenover enig voorstel dat een abstract beginsel superieur zou maken aan God. Het huidige betoog, in eenstemmigheid²⁸ met zowel Philo als Charnock, doet dit niet. De contradictiewet²⁹ moet niet worden genomen als een axioma dat voorafgaat aan of onafhankelijk is van God. De wet is God denkend.³⁰

²⁰ Een mogelijke verklaring is dat mensen eeuwen lang zijn afgegaan op vertalingen van de passage die *logos* hadden overgezet als *woord*, zonder zich te realiseren dat het veel andere mogelijke, en misschien prominentere betekenissen heeft. Raadpleging van gerenommeerde Griekse woordenboeken als *Arndt & Gingrich* en *Liddell & Scott* zou dit vlot kunnen ophelderen.

²¹ Of, *opinie, oordeel*.

²² Of, *wiskundige verhouding*.

²³ Of, *reden*.

²⁴ Of, *formulering*

²⁵ *Orakel*: 1. Uitspraak door een persoon door wie een godheid werd verondersteld te spreken, zoals inde klassieke oudheid b.v. de Pythia, de priesteres in de tempel van Delphi. Haar uitspraken, gedaan onder invloed van bedwelmende dampen die uit een rotsspleet kwamen, hadden misschien niet altijd een redelijke basis, maar waren toch talige uitingen; 2: een gezaghebbende of wijze uitdrukking of antwoord.

²⁶ *Mind*: geest, verstand, denken; denkend wezen, denkende persoon, denker (Grieks *nous*). Onderscheiden van, maar gerelateerd aan *spirit* (*geest*; Grieks: *pneuma*). Hierna is *geest* de vertaling van *mind* (geest-verstand-denken), tenzij anders vermeld.

²⁷ Als ze hun mentor navolgen, zijn ze ook mystici.

²⁸ Eensluidendheid; consistentie.

²⁹ “Hetzelfde attribuut kan niet tegelijkertijd toebehoren en niet toebehoren aan hetzelfde onderwerp en in hetzelfde opzicht. Een woord, om iets te betekenen, moet wel ook niet-iets (anders) betekenen.” De wet vooronderstelt de identiteitswet (*A is gelijk aan A*) en de non-identiteitswet (*A is ongelijk aan non-A*).

³⁰ *God thinking*: God terwijl hij denkt; God die denkt.

Ook om deze reden is de contradictiewet niet volgend op God. Als men zou zeggen dat de logica afhankelijk is van Gods denken, dan is ze afhankelijk alleen in de zin dat ze de karakteristiek van Gods denken is. Ze is niet temporeel volgend, want God is eeuwig en er was nooit een tijd waarin God bestond zonder logisch te denken. Men moet niet noodzakelijk veronderstellen dat Gods wil bestond als een inerte³¹ substantie voordat hij wilde om te denken.

Zoals er geen temporele prioriteit is, zo ook is er geen logische of analytische prioriteit. Niet alleen was de Logica het begin, maar de Logica was God. Als deze ongebruikelijke vertaling van Johannes' Proloog nog steeds iemand stoort, zou hij heel misschien toch kunnen toegeven dat God zijn denken³² is. God is niet een passief³³ of potentieel³⁴ substratum; hij is daadwerkelijkheid³⁵ of activiteit. Dit is de filosofische terminologie om het Bijbelse idee uit te drukken dat God een levende God is. Vandaar moet de logica worden beschouwd als de activiteit van Gods willen.

Hoewel Aristoteles' theologie niet beter, en misschien slechter, is dan zijn epistemologie,³⁶ gebruikte hij een frase om God te beschrijven die, met een geringe wijziging, misschien behulpzaam kan blijken. Hij definieerde God als "denken-denkend-denken."³⁷ Aristoteles ontwikkelde de betekenis van deze frase zo dat hij goddelijke alwetendheid ontkende. Maar als we helder zijn dat het denken dat denken denkt denken over³⁸ een te scheppen wereld insluit – in Aristoteles heeft God geen kennis van dingen ondergeschikt aan hem – kan de Aristotelische definitie van God als "denken-denkend-denken" ons helpen te begrijpen dat de logica, de contradictiewet, noch voorafgaat aan noch volgend op Gods activiteit is.

Deze conclusie stoort misschien sommige analytische denkers. Ze wensen misschien logica en God te scheiden. Zo doende zouden ze klagen dat de huidige constructie twee axioma's fuseert in één. En indien twee, moet het ene ervan wel voorafgaand zijn; in welk geval we wel God zouden moeten aanvaarden zonder de logica, of de logica zonder

³¹ "Het vermogen om te bewegen ontberend."

³² *Thinking*: [actie, activiteit, resultaat] denken, nadenken, daadwerkelijk denken, specifiek denkwerk; "1: de actie van je verstand gebruiken om gedachten te produceren; 2: **opinie, oordeel** ... denken dat karakteristiek is (als van een periode, groep, of persoon)."

³³ Lijdend, ondergaand. De technische term, *Impassibilitas Dei* (de *Onlijdbaarheid van God*), drukt het idee uit dat God als Schepper niet iets kan ondergaan, zoals schepselen, omdat hij boven zijn schepping staat.

³⁴ *Potentieel*: iets wat in mogelijkheid of vermogen, maar niet of nog niet daadwerkelijk bestaat. Potentialiteit is een pijler van het Aristotelisme en enig ander ervan afgeleid type van Empiricisme.

³⁵ *Daad-werkelijkheid, act-ualiteit*. Voor Aristoteles en Aquino was daadwerkelijkheid of werkelijkheid in oorsprong alleen te vinden in de empirie, d.i., zintuiglijkheid, zintuiglijke waarneembaarheid, waarneming, of proefondervindelijkheid. Voor Socrates, Plato, en Augustinus lag ze in een Wereld van Ideeën of logische Vormen. Voor Augustinus lag ze in de Ideeënwereld geopenbaard in de Schrift. Daarom beschouwden de Hervormers de Schrift als het formele beginsel van het Christelijk geloof, en consistente toepassing van de logica als een noodzakelijk onderdeel van de Schriftmethode. Dit deel van Christelijke epistemologie is samengevat in o.m. de *Westminster Confessie* Hoofdstuk I, misschien met name sectie 6, echter wel te beschouwen in samenhang met de rest van het hoofdstuk.

³⁶ *Epistemologie*: kennisleer; met metafysica, ethiek, en politiek een van de vier hoofdtakken van filosofie. Ze houdt zich bezig met de aard van de werkelijkheid en beantwoordt vragen als: Wat is kennis? Hoe kennen we wat we kennen? Hoe weten we zeker wat we weten?

³⁷ *Thought-thinking-thought*; denken-dat-denken-denkt.

³⁸ Ook het Engels is wat ingewikkeld: that the thought which thought thinks includes thought about....

God, en het andere erna. Maar dit is niet de presuppositie hier voorgesteld. God en de logica zijn één en hetzelfde eerste beginsel, want Johannes schreef dat de logica God was.

Op het moment moet zo veel als dit wel volstaan om de relatie van God tot de logica aan te geven. We gaan nu door naar wat aan het begin de meer relevante vraag leek te zijn van de logica en de Schrift.

Logica en de Schrift

Er is een gering misverstand dat gemakkelijk kan worden afgehandeld alvorens de relatie tussen logica en de Schrift te bespreken. Iemand met een levendig historisch besef zou zich misschien kunnen afvragen waarom Schrift en openbaring worden gelijkgesteld, wanneer Gods directe spraak³⁹ tot Mozes, Samuël, en de profeten⁴⁰ zelfs nog helderder⁴¹ openbaring⁴² is.

Deze observatie werd mogelijk eenvoudigweg vanwege voorafgaande beknoptheid. Uiteraard was Gods spraak tot Mozes openbaring, feitelijk, openbaring *par excellence*, als u wilt. Maar wij zijn niet Mozes. Daarom, als het probleem is te verklaren hoe wij kennen in deze tijd,⁴³ kan men niet de persoonlijke ervaring van Mozes gebruiken. Vandaag hebben wij de Schrift. Zoals de *Westminster Confessie* zegt: “Het liefde de Heer ... zich te openbaren ... en daarna ... om die [kennis] geheel vast te leggen op schrift, wat maakt dat de Heilige Schrift hoogst noodzakelijk is; omdat die eerdere methoden van Gods openbaren van zijn wil aan zijn volk nu zijn gestopt.”⁴⁴ Wat God zei tegen Mozes staat geschreven in de Bijbel; de woorden zijn identiek; de openbaring is dezelfde.

Hierin kan de relatie van de logica tot de Schrift worden geanticipeerd. Allereerst, de Schrift, de geschreven woorden van de Bijbel, is de geest van God. Wat wordt gezegd in de Schrift is Gods geest.

In eigentijdse religieuze polemiek wordt de Bijbelse zienswijze van de Bijbel, het historisch-relevante standpunt van de Reformatie, of, wat hetzelfde is, de leer van de complete en woordelijke inspiratie van de Schrift, geheld als bibliolatrie.⁴⁵ De vrijzinnigen beschuldigen de Luthers en Calvinisten ervan een boek te vereren in plaats van God te vereren. Blijkbaar denken ze dat we een genuflectie maken voor de

³⁹ Gesproken taal.

⁴⁰ Enkele voorbeelden zijn *Exodus* 3:4 vv, *1 Samuël* 3:4, en *Jesaja* 7:3.

⁴¹ *Helderder* is hier een bijwoord (*more clearly*).

⁴² *Openbaring* (Grieks: *apokalupsis*) betekent onthulling, openbare kennisgeving, publieke verklaring.

⁴³ De Bijbel onderscheidt eeuwigheid en tijd, en binnen de tijd drie, of wanneer men binnen de tweede een extra subonderscheiding maakt, vier tijdperken. 1: De tijd vanaf de schepping tot de val van Adam. 2a: De tijd vanaf Adams val tot Christus' komst, zijn leven, onderwijs, werk op aarde, dood, opstanding, en Hemelvaart. 2b: De tijd van zijn Hemelvaart tot zijn terugkeer, inclusief de tijd waarin wij leven en waarover Dr. Clark hier schreef. Soms worden 2a en 2b samen genomen als de tijd vanaf de Val tot Christus' terugkeer. 3. De tijd van de nieuwe Hemel en de nieuwe Aarde. Conform hiermee typeerde Augustinus deze perioden historisch en soteriologisch als: 1. *Posse peccare*: kunnen zondigen. 2. *Non posse non peccare*: niet níet kunnen zondigen. 3. *Posse non peccare*: het kunnen om niet te zondigen (geleidelijk steeds minder) zonder in dit leven ooit volmaakt te worden. 4. *Non posse peccare*: niet kunnen zondigen.

⁴⁴ *Westminster Confessie*, Sectie 1:1.

⁴⁵ Verering van de Bijbel, met name als geschreven boek.

Bijbel op de kansel, en bespotten ze ons om het kussen van de ring van een papieren paus.⁴⁶

Deze karikatuur stamt van hun materialistische denktrant, een materialisme dat misschien niet blijkt in andere discussies, maar dat aan de oppervlakte komt wanneer ze hun vuur richten tegen fundamentalisme. Ze denken van de Bijbel als een materieel boek, met papieren inhouden, en een leren band. Dat de inhouden de gedachten van God zijn, uitgedrukt in Gods eigen woorden, is een standpunt waartegen ze zo onoverwinnelijk antagonistisch zijn dat ze zelfs niet kunnen toegeven dat het het standpunt van een fundamentalist is.

Niettemin, wij handhaven dat de Bijbel het denken van God uitdrukt. Begripsmatig is hij het denken van God, of, accurater, een deel van Gods denken.⁴⁷ Om deze reden is de Apostel Paulus, verwijzend naar de hem gegeven openbaring, en feitelijk gegeven aan de Corinthiërs via hem, in staat te zeggen: "Wij hebben het denken van Christus."⁴⁸ Ook in *Filippenzen* 2:5 spoort hij hen aan: "Laat dit denken in jullie zijn, dat ook in Christus Jezus was."⁴⁹ Tot hetzelfde doel is zijn bescheiden aanspraak in *1 Corinthiërs* 7:40: "Ik denk ook dat ik de Geest⁵⁰ van God heb."

De Bijbel dan is de geest of het denken⁵¹ van God. Hij is niet een fysieke fetisj, zoals een crucifix. En ik betwijfel of er ooit zelfs maar één provinciale fundamentalist onwetend genoeg is geweest om te bidden tot een zwart boek met rode randen. Soortgelijk, de beschuldiging dat de Bijbel een papieren paus is mist het doel om dezelfde reden. De Bijbel bestaat uit gedachten, niet papier; en de gedachten zijn de gedachten van de alwetende, onfeilbare God, niet die van Innocentius III.

Op deze basis, dat is, op de basis dat de Schrift het denken van God is, kan de relatie tot de logica gemakkelijk helder worden gemaakt. Zoals misschien zou mogen worden verwacht, als God heeft gesproken, heeft hij logisch gesproken. De Schrift zou daarom logische organisatie moeten vertonen en vertoont die.

Bijvoorbeeld, *Romeinen* 4:2 is een enthymemische hypothetische afbrekende sluitrede. *Romeinen* 5:13 is een hypothetische opbouwende sluitrede. *1 Corinthiërs* 15:15-18 is een sorites. Klaarblijkelijk, van voorbeelden van standaard logische vormen zoals deze zou een zeer lange lijst kunnen worden gegeven.

Er is uiteraard veel in de Schrift dat niet sluitredelijk is. De historische secties zijn grotendeels verhalend. Toch is iedere verklarende taalzín een logische eenheid. Deze taalzinnen zijn waarheden; als zodanig zijn ze voorwerpen van kennis. Elke ervan heeft, of misschien zouden we moeten zeggen, elk ervan is een predicaat gehecht aan een onderwerp. Alleen zo kunnen ze betekenis overbrengen.

⁴⁶ Rooms en kussen tijdens een audiëntie de ring van de paus.

⁴⁷ Dit blijkt uit *Exodus* 29:29.

⁴⁸ Eén *Corinthiërs* 2:16.

⁴⁹ Of, *laat dat gedacht worden door jullie wat ook in Christus Jezus [was, is]*.

⁵⁰ *Pneuma*.

⁵¹ *Thought*: inhoudelijk denken.

Zelfs in de afzonderlijke woorden zelf, zoals hoogst helder wordt gezien in de gevallen van zelfstandige naamwoorden en werkwoorden, is de logica ingebed. Als de Schrift zegt, "David was Koning van Israël", bedoelt hij niet dat David de president van Babylon was; en hij bedoelt zeker niet dat Churchill de eerste minister van China was. Dat is te zeggen, de woorden *David*, *Koning*, en *Israël* hebben definitieve⁵² betekenissen.

De oude laster, dat de Schrift een wassen neus is en dat interpretatie oneindig elastisch is, is helder onjuist. Als er geen grenzen waren aan interpretatie, zouden we de laster zelf misschien kunnen interpreteren als een aanvaarding van woordelijke en volledige inspiratie. Maar omdat de laster zo niet kan worden geïnterpreteerd, kan de maagdelijke geboorte evenmin worden geïnterpreteerd als een mythe, noch de opstanding⁵³ als een symbool van de lente. Ongetwijfeld zijn er sommige dingen moeilijk te begrijpen die de ongeleerden verdraaien tot hun eigen verderf,⁵⁴ maar de moeilijkheden zijn niet groter dan die gevonden in Aristoteles of Plotinus, en tegen deze filosofen wordt zulke laster nooit gericht. Verder, alleen sommige dingen zijn lastig. Voor de rest, Protestanten hebben gestaan op de transparantie van de Schriften.

Ook hoeven we geen tijd te verspillen met Aristoteles' uitleg van ambigue woorden te herhalen. Het feit dat een woord wel één ding moet betekenen en niet zijn tegenovergestelde is het bewijs van de contradictiewet in alle rationele taal.⁵⁵

Deze etalering van de logica ingebed in de Schrift verklaart waarom de Schrift als het axioma wordt geselecteerd in plaats van de contradictiewet. Zouden we alleen maar de contradictiewet aannemen, we zouden niet beter af zijn dan Kant was. Zijn notie dat kennis *a priori* categorieën vereist verdient groot respect. Voor eens en voor altijd heeft Kant, op een positieve wijze – de tegenhanger van Hume's ontkennende en onbedoelde wijze – de noodzaak aangetoond van axioma's, presupposities, of *a priori*⁵⁶ uitrusting. Maar deze *sine qua non*⁵⁷ is niet voldoende om kennis te produceren. Daarom wordt de contradictiewet als zodanig en op zichzelf niet tot het axioma van deze argumentatie gemaakt.

Om een soortgelijke reden wordt van God als onderscheiden van de Schrift niet het axioma van deze argumentatie gemaakt. Ongetwijfeld zal deze draai veel theologen vreemd toeschijnen. Hij zal in het bijzonder vreemd toeschijnen na de voorafgaande nadruk op het denken van God als de oorsprong van alle waarheid. Moet God niet noodzakelijk het axioma zijn? Bijvoorbeeld, het eerste artikel van de *Belijdenis van Augsburg* geeft de leer over God, en de leer over de Schrift wordt besproken in de volgende vijf. De *Confessio Belgica*⁵⁸ heeft dezelfde orde. De *Schotse Geloofsbelijdenis* van

⁵² *Definiet*: ao gedefinieerd dat alle noodzakelijke kenmerken van een term voldoende zijn uitgedrukt.

⁵³ Verwijzing is naar de heropstanding van alle doden bij de terugkeer van Jezus Christus.

⁵⁴ *Twee Petrus* 3:16.

⁵⁵ Twee opmerkingen: (a) Door en sinds de Val is er natuurlijk ook irrationeel taalgebruik; maar taal zelf is rationeel. (b) Dieren spreken geen taal. Omdat ze niet werden geschapen naar Gods beeld, kunnen ze geen grammaticale zinnen bouwen, zelfs geen ongrammaticale. Ze kunnen niet Evolutionisme of een erop gebaseerde theorie bedenken en talig uitdrukken. Mensen wel.

⁵⁶ *A priori*: logisch voorafgaand; antecedent.

⁵⁷ *Sine qua non*: iets waar men niet buiten kan.

⁵⁸ De *Nederlandse Geloofsbelijdenis*, geschreven door de Waalse theoloog Guido de Brès (1522-1567), verscheen eerst als *Confessio Belgica* in 1561. (Nederland en België waren nog verenigd.)

1560 begint met God en komt pas toe aan de Schrift in artikel negentien. De *Thirty-Nine Articles*⁵⁹ beginnen met de Drieëenheid, en de Schrift komt in artikelen zes en volgende. Als God soeverein is, lijkt het zeer redelijk om hem eerst te plaatsen in het stelsel.

Maar diverse andere geloofsbelijdenissen, en met name de *Westminster Confessie*, formuleren de leer van de Schrift helemaal aan het begin. De verklaring is heel eenvoudig: Onze kennis van God komt uit de Bijbel. We mogen stellen dat iedere propositie waar is omdat God haar zo denkt, en we mogen Charnock volgen in al zijn uitvoerige detail, maar het geheel is gebaseerd op de Schrift. Veronderstel dat dit niet zo was. Dan is “God” als axioma, los van de Schrift, slechts een naam. We moeten wel specificeren welke God. Het best bekende stelsel waarin “God” tot het axioma werd gemaakt is dat van Spinoza. Voor hem worden alle theorema’s afgeleid uit *Deus sive Natura*.⁶⁰ Maar het is de *Natura* die Spinoza’s god identificeert.⁶¹ Andere goden zouden misschien tot axioma’s kunnen worden gemaakt van andere stelsels. Vandaar is de belangrijke zaak niet God te vooronderstellen, maar het denken te definiëren van de God voorondersteld. Daarom wordt de Schrift hier gepresenteerd als het axioma. Dit geeft definitie en inhoud, zonder welke axioma’s nutteloos zijn.

Zo is het dat God, de Schrift, en de logica met elkaar zijn verbonden. De piëtisten zouden niet moeten klagen dat nadruk op de logica een vergoddelijking is van een abstractie, of van de menselijke rede gescheiden van God. Nadruk op de logica is strikt in overeenstemming met Johannes’ Proloog en is niets anders dan onderkenning van de aard van God.

Lijkt het eigenaardig, in dit verband, dat een theoloog zo enorm gehecht kan zijn aan de leer van de verzoening, of een Piëtist aan het idee van heiliging, dat niettemin alleen in sommige delen van de Schrift wordt verklaard, en toch vijandig of argwanend kan staan ten opzichte van rationaliteit en de logica die ieder vers van de Schrift etaleert?

Logica in de Mens

Met dit begrip van Gods geest is de volgende stap de schepping van de mens naar Gods beeld.⁶² De non-rationele dieren werden niet geschapen naar zijn beeld; maar God

⁵⁹ De officiële Anglicaanse geloofsbelijdenis, die bestaat uit negenendertig artikelen.

⁶⁰ *God, dat wil zeggen, de Natuur*.

⁶¹ Spinoza’s *Deus* en *Natura* vielen samen. Christelijke theologie onderscheidt Schepper en schepping.

⁶² *In Gods image: naar (of conform) Gods beeld*. In termen van de Bijbelse mensleer mag men misschien spreken van uit, door, naar Gods beeld. De materie is besproken door, o.m., Thomas Boston, John Laidlaw, en Gordon Clark. *Genesis* 1:26 spreekt van zowel *beeld* (תבנית: standbeeld, gegoten metalen beeld; beeld, model; afbeelding, tekening; *LXX eikona*; Vulgaat *imaginem* [van *imago*]; *A, NAS image*) als *gelijkenis* (תמונה: patroon; vorm; iets als [iets wat lijkt op iets anders]; beeld; *LXX homoiōsin*; Vulgaat *similitudinem*; *A, NAS likeness*). In dit verband kan *image* daarom worden vertaald als *evenbeeld*; en waar *beeld* wordt gebruikt van de mens kan men *evenbeeld* lezen in de zin van: rationaliteit en wat ze impliceert. Ook het Nieuwe Testament, die hecht aansluit bij het Oude, drukt hetzelfde idee uit door Griekse woorden met soortgelijke of verwante betekenissen. Meteen aan het begin onderwijst de Bijbel dat de aard van de mens anders is dan die van dingen en dieren. Veel moderne filosofie of wetenschap zogenoemd beschouwt de mens echter wel als een dier, een fysico-chemisch mechanisme, machine, of een combinatie van deze, en probeert hem dan zo systematisch mogelijk in zulke termen te beschrijven en naar verondersteld te verklaren. Zijn geest, ziel, verstand, wil, ideeën, volities, gevoelens, en hun relaties worden weggelaten of geherdefinieerd, en de mens wordt vaak gereduceerd tot een mechanisme, wilsmachine, gevoelsautomaat, constellatie van uiterlijke fysieke gedragingen, een instinctief zintuiglijk dier, en in het Engels aangeduid als *humans* (menselijken) in plaats van *human beings* (menselijke wezens).

ademde zijn geest in de aardse vorm en Adam werd een type van ziel superieur aan de dieren.

Om precies te zijn, men zou eigenlijk niet moeten spreken van het beeld van God in de mens. De mens is niet iets waarin ergens Gods beeld samen met andere dingen kan worden gevonden.⁶³ De mens *is* het beeld. Dit verwijst uiteraard niet naar het lichaam van de mens. Het lichaam is een instrument of gereedschap dat de mens gebruikt. Hij, zelf, is Gods adem, de geest die God ademde in de klei, de geest, het denkende ego. Dus, de mens is rationeel naar de gelijkenis van Gods rationaliteit. Zijn geest is gestructureerd zoals de Aristotelische logica die beschreef. Dat is waarom we geloven dat spaniëls tanden hebben.

In toevoeging aan de welbekende verzen in hoofdstuk één, *Genesis* 5:1 en 9:6 herhalen beide het idee. *Eén Corinthiërs* 11:7 zegt, “de man ... is het beeld en de heerlijkheid van God”. Zie ook *Colossenzen* 3:10 en *Jakobus* 3:9.⁶⁴ Andere verzen, niet zo expliciet, voegen niettemin toe aan onze informatie. Vergelijk *Hebreeën* 1:3,⁶⁵ *Hebreeën* 2:6-8,⁶⁶ en *Psalm* 8. Maar de sluitende overweging is dat door heel de Bijbel als geheel heen de rationele God de mens een begrijpelijke boodschap geeft.

Het is vreemd dat enig iemand die denkt dat hij een Christen is de logica zou moeten minachten. Zo iemand bedoelt uiteraard niet het denken van God te minachten; maar hij denkt dat de logica in de mens zondig is, zelfs zondiger dan andere delen van de gevallen natuur van de mens. Dit geeft echter geen betekenis. De contradictiewet kan niet zondig

⁶³ Dit zou veronderstellen dat de menselijke geest stoffelijk is, gekenmerkt door uitgebreidheid in de ruimte. Dit, schoon klinkende dichtelijke taal soms ten spijt, is een geval van categorische verwarring. Metaforen kunnen esthetisch mooi of emotioneel aangenaam zijn, maar zijn niet, om die reden, noodzakelijk waar. Ze kunnen mooi én onwaar zijn. Al geven ze misschien esthetisch of emotioneel genoeg, schoonheid, op zichzelf, is niet een criterium van of garantie voor waarheid, recht, deugd, waardigheid, of andere ideeën. De Romantische dichter John Keats had daarom ongelijk toen hij zijn kijk op epistemologie, waarheid, en schoonheid in zijn gedicht *Ode on a Grecian Urn* uitdrukte en concludeerde,

*Beauty is truth, truth beauty, – that is all
Ye know on earth, and all ye need to know.*

Noch zijn identificatie van waarheid en schoonheid – *schoonheid is waarheid, waarheid schoonheid* – noch zijn erop gebaseerde advies of aansporing – dat is alles wat jullie weten [en kunnen weten?] en alles wat jullie noodzakelijk moeten te weten – is waar. Dit betekent niet dat men niet mag of kan genieten van het vele schone dat er in de schepping nog steeds is. Maar schoonheid is niet waarheid en de ervaring van schoonheid evenmin. Noch kan esthetische of emotionele ervaring zo'n criterium zijn. Keats (1795-1821) was weliswaar slechts vierentwintig jaar oud toen hij het gedicht schreef (1819), en had nog maar twee jaar te leven. Niettemin, hij was, zoals andere toonaangevende Romanticisten, een atheïst. Byron en Shelley waren misschien openlijker en agressiever anti-Christelijk, maar ook Keats, zoals blijkt uit zijn nagelaten correspondentie met Fanny Brown, was niet een Christen.

⁶⁴ Het *Colossenzen*-vers zegt *eikona* (beeld); dat in *Jakobus* spreekt van *homoïōsin* (gelijkenis).

⁶⁵ “Die het afschijnsel zijnd van de heerlijkheid en het uitgedrukte beeld van het wezen van Hem, alle dingen dragend door het woord van zijn kracht, door de reiniging van onze zonden door hemzelf gedaan, ging zitten aan de rechter [hand] van de Majesteit in de hoogste [hemelen].”

⁶⁶ “Maar iemand heeft ergens betuigd, zeggend, ‘Wat is de mens, dat u aan hem denkt, of aan de zoon van de mens, dat u hem bezoekt!’ U hebt hem een beetje minder gemaakt dan de engelen; met heerlijkheid en eer hebt u hem gekroond, en u hebt hem gesteld over de werken van uw handen; alle dingen hebt u aan zijn voeten onderworpen. Want daarin, dat Hij hem alle dingen heeft onderworpen, heeft Hij niets uitgezonderd dat hem misschien niet is onderworpen; maar nu zien wij nog niet dat hem alle dingen zijn onderworpen.”

zijn. Geheel het tegendeel, het zijn onze overtredingen van de contradictiewet die zondig zijn. Toch zijn de beperkingen die sommige devotionele⁶⁷ schrijvers opleggen aan de “louter menselijke” logica zeer verbazingwekkend. Kan zulke vrome domheid werkelijk betekenen dat een sluitrede die geldig is voor ons ongeldig is voor God? Als twee plus twee vier is in ons rekenen, heeft God dan een ander rekenen waarin twee plus twee drie of misschien vijf is?

Het feit dat de Zoon van God Gods rede is, want Christus is evenzeer de wijsheid van God als de kracht van God,⁶⁸ plus het feit dat het beeld in de mens de zogenoemde “menselijke rede” is, volstaat om aan te tonen dat deze zogenoemde “menselijke rede” niet zozeer menselijk als wel goddelijk is.

Uiteraard, de Schrift zegt dat Gods gedachten niet onze gedachten zijn en zijn wegen niet onze wegen zijn.⁶⁹ Maar is het goede exegese om te zeggen dat dit betekent dat zijn logica, zijn rekenen, zijn waarheid niet de onze zijn? Als dit zo was, wat zouden de consequenties zijn? Het zou niet alleen betekenen dat onze optellingen en aftrekkingen alle fout zijn, maar ook dat al onze gedachten, evenzeer in de geschiedenis als in rekenen, alle fout zijn. Als we, bijvoorbeeld, denken dat David Koning van Israël was, en Gods gedachten zijn niet de onze, dan volgt het dat God niet denkt dat David Koning van Israël was. David in Gods geest was misschien premier van Babylon.

Om dit irrationalisme, dat uiteraard een ontkenning is van het goddelijk beeld, te vermijden, moeten we er wel op staan dat waarheid hetzelfde is voor God en de mens. Natuurlijk, we kennen misschien niet de waarheid over sommige zaken. Maar als we al helemaal ook maar iets kennen, moet wat we kennen wel identiek zijn met wat God kent. God kent alle waarheid, en tenzij we iets kennen wat God kent, zijn onze ideeën onwaar. Het is absoluut essentieel, daarom, om erop te staan dat er een gebied is van coincidentie⁷⁰ tussen Gods geest en onze geest.⁷¹

Logica en Taal

Dit punt brengt ons bij het centrale geschilpunt van taal.⁷² Taal ontwikkelde zich niet uit, noch werd haar doel beperkt tot, de fysieke behoeften van het aardse leven. God gaf Adam een geest om de goddelijke wet te begrijpen, en hij gaf hem taal om hem in staat te stellen om te spreken tot God. Vanaf het begin was taal bedoeld voor verering. In het *Te*

⁶⁷ *Devotioneel*: stichtelijk; toewijding benadrukkend. Overigens, niet toewijding is slecht. Onleerstellige of zelfs antileerstellige, d.i., blinde, toewijding is slecht.

⁶⁸ Zie eventueel *1 Corinthiërs* 1:24, 2:4-5, *Openbaring* 5:12, 7:12, en bedenk dat dit artikel al heeft aangetoond dat *Woord* in Johannes' Proloog, onder meer, ook *logica*, *de rede*, of *wijsheid* kan betekenen.

⁶⁹ In *Jesaja* 55:8.

⁷⁰ Samenvalling, samenvallen.

⁷¹ Precies dit is wat Émil Brunner, een van de grondleggers van de zogenoemde “Neo-orthodoxie”, ontkennde. Zijn discipelen onderwijzen dat het Geloof “persoonlijk”, “een relatie”, of anders “onbegrijpelijk” is. Ze leggen deze termen niet of nauwelijks uit. Ook tonen ze niet vanuit de Schrift of Schriftleer aan waarop ze hun onderwijs baseren.

⁷² “Centraal”, omdat de heersende filosofie van de twintigste eeuw taal filosofie was, besproken in G. H. Clark, *Religie, Rede, en Revelatie, Taal en Theologie*, en de relevante secties van *Thales tot Dewey*. “Geschilpunt”, omdat er fundamenteel verschillend wordt gedacht (niet alleen door taalkundigen, maar ook filosofen, theologen, en wetenschappers, seculiere en religieuze) over taal – over wat taal is, wat ze wel en niet kan, wat de relatie is tussen denken en taal, wat betekenis is, hoe deze wordt vastgesteld, wat communicatie is, en aanverwante zaken.

*Deum*⁷³ geven we, door middel van taal, en ondanks het feit dat het wordt gezongen op muziek, “metafysische complimenten” aan God. Het debat over de toereikendheid van taal om de waarheid van God uit te drukken is een onwaar geschilpunt. Woorden zijn louter symbolen of tekens. Enig teken zou adequaat zijn. Het werkelijke geschilpunt is: Heeft een mens het te symboliseren idee? Als hij aan God kan denken, dan kan hij de klank *God, Deus, Theos, of Elohim* gebruiken.⁷⁴ Het woord maakt geen verschil; het teken is *ipso facto*⁷⁵ letterlijk en toereikend.

De Christelijke zienswijze is dat God Adam schiep als een rationele geest.⁷⁶ De structuur van Adams geest was dezelfde als die van God. God denkt dat de consequent stellen⁷⁷ een drogreden is; en Adams geest werd gevormd op de beginselen van identiteit en contradictie. Deze Christelijke visie van God, de mens, en taal past niet in enige empirische filosofie. Ze is eerder een type van *a priori* rationalisme.⁷⁸ De geest van de mens is niet aanvankelijk een blanco. Hij is gestructureerd. In feite is een ongestructureerd blanco helemaal geen geest. Noch zou enig dergelijk wit blad papier⁷⁹ enige universele wet van de logica kunnen onttrekken aan eindige ervaring. Geen universele en noodzakelijke propositie kan worden gededuceerd uit zintuiglijke waarneming. Universaliteit en noodzakelijkheid kunnen alleen *a priori* zijn.

Dit is niet te zeggen dat alle waarheid kan worden gededuceerd uit de logica alleen. De zeventiende-eeuwse rationalisten gaven zichzelf een onmogelijke taak. Zelfs als het

⁷³ *Te Deum*: de eerste twee woorden van een hymne uit c. 400 n. Chr. die begint met *Te Deum laudamus* (*U, God, loven wij*). Het lied wordt nog steeds regelmatig gezongen in de Roomse liturgie.

⁷⁴ Slechts in één opzicht zijn gesproken woorden klanken: in dat ze worden uitgesproken, klinken in de ruimte, en via het trommelvlies fysiek worden gehoord. Geschreven woorden zijn hiervan de symbolen. Maar let op: de gesproken woorden zijn dit al. Ze zijn symbolen van de betekenis waarnaar ze verwijzen. Woorden zijn tekens die betekenis dragen, uitdrukken, meedelen, en overbrengen. Het doel van de spreker of schrijver is uiteraard dat de hoorder of lezer ze begrijpt. In communicatie gaat het echter niet om de klank van woorden, maar om hun betekenis: want het is de aard en functie van taal om te fungeren als middel, hét middel bij uitstek, tot uiting en overbrenging van denken, ideeën, waarheid, kennis, betekenis, informatie, volities, en gevoelens. En, al heeft elk woord uiteraard zijn eigen betekenis, de klank ervan wordt voornamelijk bestudeerd door taalkundigen, vooral de fonetici en fonologen onder hen, en hobbymatig misschien door mensen die graag met woorden spelen. Maar in normale communicatie gaat het om de betekenis die met elkaar verbonden taalzinnen uitdrukken in een of ander verband, en het is in of door dit verband dat de betekenis of discours van wat wordt gezegd of geschreven wordt uitgedrukt.

⁷⁵ *Door het feit zelf*; hier, het feit dat het woord een klankteken is en als zodanig een betekenis uitdrukt.

⁷⁶ Adam had natuurlijk ook zijn “tent” of lichaam, net als wij. Maar we zijn niet ons lichaam. Als persoon zijn we ons denken. Wanneer we sterven, wordt de tent een tijdje opgeborgen tot de opstanding.

⁷⁷ De “consequent stellen” is, informeel, een consequentie stellen in plaats van deze geldig af te leiden, of een conclusie trekken zonder dat ze noodzakelijk volgt. Formeel: *x impliceert y; y is waar; dus, x is waar*. Materiële implicaties zijn altijd onderhevig aan deze drogreden, want specifieke of enkelvoudige proposities impliceren niet universele. Sterker, $I < A$ en $O < E$ zijn altijd onwaar.

⁷⁸ Christelijk “rationalisme” gaat uit van de Schrift als het rationele Woord van God, beschouwd als het in woorden uitgedrukte denken van Christus en daarom als redelijke propositionele waarheid. Seculier Rationalisme, zoals Cartesianisme en Spinozisme, daarentegen, gelooft dat het kan uitgaan van de logica alléén en probeert op die basis systematisch alle kennis en waarheid te krijgen. Toch, ook zulke filosofie moet wel uitgaan van axioma’s. Als we te maken hebben met consistent Rationalisme, is één van deze axioma’s: De Schrift is onwaar of irrationeel, en daarom irrelevant voor ons geloven en denken.

⁷⁹ “Wit blad papier” is een moderne variant op het *tabula rasa* (gewiste schrijftablet) dat Empiricisten zelf gebruikten om het grondidee van hun filosofie samen te vatten: De geest van de mens is bij zijn geboorte een onbeschreven blad, zodat hij niet is uitgerust met *a priori* verstandelijke vermogens.

ontologische argument geldig is, is het onmogelijk om *Cur Deus Homo*,⁸⁰ de Drieëenheid, of de laatste heropstanding te deduceren. De axioma's waarop de *a priori* vormen van de logica wel moeten worden toegepast zijn de proposities die God openbaarde aan Adam en de latere profeten.

Conclusie

De logica is onvervangbaar. Ze is niet een willekeurige tautologie, een nuttig raamwerk onder andere. Verscheidene stelsels van boeken catalogiseren in bibliotheken zijn mogelijk, en diverse zijn even geschikt. Ze zijn alle willekeurig. De geschiedenis kan even gemakkelijk worden aangeduid met 800 als met 500. Maar er is geen plaatsvervanger voor de contradictiewet. Als hond het equivalent is van niet-hond, en als $2 = 3 = 4$, verdwijnen niet alleen zoölogie en wiskunde, Victor Hugo en Johann Wolfgang Goethe verdwijnen ook. Deze twee mannen zijn bijzonder toepasselijke voorbeelden, want ze zijn beide, met name Goethe, romanticisten.⁸¹ Ook al is dit zo, Goethe (*Faust*, I, 1224 ... 1237) had zonder de logica niet de logica van Johannes' Evangelie kunnen aanvallen.

*Geschrieben steht: "Im Anfang war das Wort!"
Hier stock ich schon! Wer hilft mir weiter fort?*

*Mir hilft der Geist! Auf einmal seh' ich Rath
Und schreib' getrost: "Im Anfang war die That!"⁸²*

Maar Goethe kan zijn verwerping van de goddelijke *Logos* van *Johannes* 1:1 uitdrukken, en zijn aanvaarding van romantische ervaring uitdrukken, alléén door de Logica te gebruiken die hij veracht.

Om te herhalen, ook al lijkt het vermoeiend: De logica is vast, universeel, noodzakelijk, en onvervangbaar. Irrationaliteit spreekt het bijbelse onderwijs tegen van begin tot eind. De God van Abraham, Izaäk, en Jakob is niet waanzinnig. God is een rationeel wezen, de architectuur van wiens geest de Logica is.

⁸⁰ *Cur Deus Homo* (*Waarom God Mens Werd*): de titel van Anselmus' verhandeling over de Incarnatie.

⁸¹ Aanhangers van *Romanticisme*: "1: een literaire, artistieke, en filosofische beweging die haar oorsprong had in de 18^e-eeuw, gekarakteriseerd vooral door een reactie tegen Neo-classicisme en een nadruk op de verbeelding en emoties, en gekenmerkt met name in de Engelse literatuur door sensibiliteit [een verfijnde of buitensporige gevoeligheid in emotie en smaak met speciale ontvankelijkheid voor het pathetische] en het gebruik van autobiografisch materiaal, een verheffing van de primitieve en gewone mens, waardering voor de externe natuur, interesse in wat ver weg is, voorkeur voor melancholie, en het gebruik in poëzie van oudere versvormen." Romanticisme piekte in Engeland rond 1800-1850, op het vasteland nog wat later, en heeft nog steeds haar invloed.

⁸² *Er staat geschreven: "In het begin was het Woord!"
Hier zit ik al vast! Wie helpt me verder voort?
Mij helpt de geest! Opeens zie ik raad
En schrijf getroost: "In het begin was de Daad!"*

